

رسالة

وزارت علوم ، تحقیقات و فناوری
دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات عربی
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات عربی
عنوان:

تبیین و شرح جامع دیوان ابو فراس حمدانی (بخش اول)

استاد راهنما:

دکتر سید محمد میرحسینی

استاد مشاور:

دکتر احمد پاشا زانوس

نگارنده

زهرا رجب پور نیکنام

اسفند ۱۳۸۹

بسمه تعالی

با سپاس از یگانه معشوق ازلی و ابدی که اراده کرد من زیبا بیاموزم تا به گونه ای زیبا زندگی کنم و با سپاس فراوان از تمامی کسانی که مرا علم آموختند مخصوصا اساتید گرانقدرم. راهنمای دلسوز و فرزانه، مشوق راه علم استاد ارجمندم دکتر سید محمد میرحسینی، استاد مشاورم دکتر احمد پاشا زانوس. همچنین از زحمات دکتر آل بویه، دکتر ناظمیان و دکتر شیخی تشکر نموده و کمال سپاس و قدردانی قلبی خود را ابراز می دارم.

تقدیرم به

بدردم که شانه های خمسته (من) تکیه نگاه زندگیم بوده است

ماورای دریای بیکران فراقاری و عشق او، که وجودم برایش همه رنج بود و

وجودش برلم همه مهر

و

همسر مهربانم که در تمام طول تحصیل یارم نمود

چکیده:

ابوفراس جنگاوری شجاع وشاعری به نام بود که قول صاحب بن عباد ارزش شعری او را نمایان می کند:
«شعر با امیری آغاز وبه امیری دیگر پایان می یابد یعنی امرؤالقیس و ابوفراس»

وی نقش زیادی در ساخت تاریخ دولت حمدانی چه با شمشیر وچه با قلم، چه در اسارت وچه در آزادی داشته که در هر حالت منبع سرشاری برای شعرعربی و وجدان انسانی وعاطفه ی صادق بوده وبزرگ منشی را در تاریخ وشعر تمثیل می کند زیرا او شاهزاده ایست که هرگز شعرا برای تکسب ونیاز مالی نسروده است.

ابوفراس شاعری یتیم وجوانی قوی بود که روزگار او سلسله ای از جنگهای پی در پی با رومیان بوده و او با مناعت طبع در بسیاری از این جنگها همراه پسر عمویش ،سیف الدوله حضور داشت و آن گاه که اسیر رومیان شد بردرد تنهایی و قیدوبند زندان صبوری کرده ورومیاتش را که شاهکار ادبی ونماد قدرت شعریش است به ارمغان آورده.که بیانگر غرور وعزت نفس وپایداری او در مصائب واعتماد او به خداوند وعشق عمیق او به یار ودیار است.

آنچه ابوفراس بر جای نهاده همه مولود عاطفه ای عمیق است ودلیل صدق این عواطف، تاثیر بلیغی است که در خوانندگان خود دارد.

کلمات کلیدی: ابوفراس، شاعر، صدق عاطفه، رومیات، جنگاور، اسارت

فهرست مطالب:

عناوین صفحه

مقدمه الف، ب

فصل اول: زندگی شخصی و حماسی ابوفراس حمدانی

- حمدانیان ۱
- سیف الدوله ۳
- وضعیت عمرانی و فرهنگی در زمان سیف الدوله ۴
- حاکمان پس از سیف الدوله ۴
- عوامل مهم در ضعف و انقراض دولت حمدانی ۵
- سرانجام دولت حمدانی ۵
- مرحله ی اول از زندگی ابوفراس (عوامل سازنده ی شخصیت وی) ۶
- مرحله ی دوم از زندگی ابوفراس (تاثیر سیف الدوله بر شخصیت وی) ۸
- مرحله ی سوم از زندگی ابوفراس (اسارت‌های وی) ۱۰
- فرهنگ ابوفراس ۱۴
- جنگ‌ها و قهرمانی های ابوفراس ۱۶
- ویژگی‌های شعری ابوفراس ۱۸

فصل دوم: تبیین و شرح اشعار

قافیه الف

الورد الایض ۱۹

إن خیراً فخیراً وإن شراً فشرّاً ۲۰

قافیه همزة

احمدالله ۲۳

الناس فی حبّه سواء ۲۴

من مبلغ الندماء ۲۶

أیا سیداً ۳۴

قافیه باء

- ٣٥.....عز الناس.....
- ٥٢.....الشكر خير الثواب.....
- ٥٣.....لا يقطع الله نسل العرب.....
- ٥٧.....علّة لم تدع قلبا بلا ألم.....
- ٥٩.....يشهد قلبي.....
- ٦٠.....الشعر ديوان العرب.....
- كذب
- ٦٢.....الدهر.....
- ٦٦.....بنى عمّنا.....
- ٨٠.....ندّ مشعب.....
- ٨١.....فلا تنسبنّ إلى الخمول.....
- ٨٨.....هو في الروم وقلبه في الشام.....
- ٨٩.....اصلى اصلك السامى.....
- ٩٣.....الحرب طعامى وشرابى.....
- ٩٤.....ياعيد.....
- ٩٦.....لعل الليالى ان يعدن.....
- ١١١.....لم يبق غير قلب مشيع.....
- ١١٤.....مسيء محسن.....
- ١١٥.....من للحرب أن لم نكن لها.....
- ١٢٠.....الله ستر من النوب.....
- ١٢١.....الحبيب الحبيب.....
- ١٢٢.....رداء الليل.....
- ١٢٤.....ندل على موالينا.....
- ١٢٥.....عيني عون على قلبي.....
- ١٢٥.....الرباب الباكي.....
- ١٢٩.....مت مع من تحب.....
- ١٣٢.....فاعل الجميل المذنب.....

- ١٣٢.....انفقت النفس والنشب
- ١٣٣.....بنا يدرك الثأر
- ١٣٥.....فارس العرب
- ١٣٨.....البعيد القريب
- ١٤٣.....زين الشباب ابوفراس
- ١٤٤.....اقر له بالذنب
- ١٤٥.....صبور على طى الزمان ونشره
- ١٤٦.....الأيام غالبية
- ١٤٧.....اصبر على ريب الزمان
- ١٤٨.....ياليل
- ١٤٩.....اتعجب أن ملكنا الارض
- ١٥١.....الدنيا مطية راكب
- ١٥٢.....مالغدر من شيمتى
- ١٥٣.....الصبر محظور على الصب
- قافيه تاء
- ١٥٤.....لااطلب الرزق الذليل
- قافيه ثاء
- ١٥٥.....لست بحارث
- ١٥٦.....العهود البالية
- قافيه جيم
- ١٥٧.....حقانمن عاج
- ١٥٨.....لانجوت إن نجا
- قافيه حاء
- ١٥٩.....أفى مدحى لقومى من جناح
- ١٦٩.....لى عند العداة ديون
- ١٧٥.....مالأسير يوم صالح
- ١٧٥.....قلب للقلب وجناح للجناح

١٧٧	عجبت
١٧٨	الجميل والقبيح
١٧٩	اغص لذكره
180	تبسم عن أقاح واسفر عن صباح
١٨١	اعناق الرياح
١٨٢	قمر أو ضوء المصباح
١٨4	سوء بسوء
١٨٥	أقبلت كالبدر
	قافيه دال
١٨٦	اوصيك بالحزن
190	كن المعزى
١٩١	خلق جديد
١٩٢	المرء يشرق بالزلال
١٩٤	وداع دعانى
١٩٥	بيننا ملك قيصر
١٩6	نرمى الجهل بالجهل
١٩9	الله الإرادة
١٩٩	دعوتك للجنف القريح
٢١٣	ألا لا يسرّ الشامتون
٢٢3	إلى الله أشكو
٢٢٥	نباعد ونكرم
٢٢٦	الغزاة والغزال
٢٢٧	يازائر الموصل
٢٣١	فى كفك الدنيا
٢٣٥	بالوفاء أمة وحدى
237	الجود ماأتى ابتداء
237	خدًا لخدًا

٢٣٩.....	قلبي في الجهاد.....
٢٣٩.....	بنو حمدان.....
٢٤٠.....	لست محتاجا إلى شاهد.....
٢٤١.....	يا طول شوقي.....
٢٤٤.....	أيا عاتبا.....
٢٤٤.....	أيا قومنا.....
٢٤٥.....	صباية وكآبة.....
٢٤٦.....	ما لي عنك بد.....
٢٤٧.....	خمرتان.....
	قافيه راء
٢٤٨.....	فما أنا مداح ولا أنا شاعر.....
٢٨٩.....	نتيجه.....
٢٩٦-٢٩٠.....	فهرست ها.....

فهرست نکات بلاغی:

ارصاد: ۱۴۴-۲۲۹-۲۳۱

استطرداد: ۹۳

استعاره: ۲۵-۲۶-۲۷-۲۸-۲۹-۳۰-۳۱-۳۲-۳۳-۳۴-۳۷-۴۱-۴۲-۴۵-۴۸-۵۰-۵۴-۵۸-۵۹-۶۹-۷۲-۷۷-

۷۹-۹۴-۹۵-۹۷-۹۸-۱۰۲-۱۰۳-۱۰۶-۱۱۲-۱۱۸-۱۲۱-۱۴۲ و...

استفهام مجازی: ۲۶-۲۸-۲۹-۳۳-۵۱-۵۳-۵۸-۶۶-۷۰-۷۴-۷۶-۷۹-۸۲-۸۴-۸۶-۹۰-۱۰۲-۱۰۳-

۱۰۷-۱۰۸-۱۱۱-۱۱۵-۱۲۲-۱۴۱ و...

اضافه ی تشبیهی: ۳۶-۱۰۱-۱۳۳-۱۶۸-۱۸۰-۱۹۴-۲۶۶-۲۶۹

اطناب: ۱۹-۴۴-۵۵-۶۵-۶۷-۶۸-۷۴-۷۵-۷۶-۹۰-۹۵-۹۷-۱۰۸-۱۱۳-۱۱۶-۱۱۸-۱۳۴-۱۳۹-۱۴۰-

۱۴۳-۱۴۵-۱۴۸-۱۶۳ و...

اقتباس: ۱۶۶-۲۴۵

اکتفاء: ۲۰۱

امر مجازی: ۱۳۹-۱۴۳-۱۴۷-۲۰۳-۲۲۹-۲۶۲

ایجاز: ۴۸-۶۳-۷۰-۲۰۰-۲۱۲

تجرید: ۱۳۰-۱۸۹

ترصیع: ۲۳-۶۴-۶۵-۶۶-۹۰-۹۱-۱۰۲-۱۰۵-۱۰۶-۱۳۱-۱۳۶-۱۶۸-۲۱۰-۲۱۶-۲۱۹-۲۵۵-۲۷۷-

۲۸۶

تسمیط: ۸۳

تشبیه: ۲۷-۳۰-۵۱-۸۳-۹۴-۹۸-۱۰۱-۱۱۵-۱۱۷-۱۱۹-۱۲۴-۱۲۷-۱۵۳-۱۶۵-۱۸۱-۲۰۵-۲۱۴-

۲۲۷-۲۴۵-۲۴۸

تشخیص: ۳۰-۹۵-۱۴۸

تصحیف: ۱۵۸-۲۵۵-۲۷۰

التفات: ۸۴-۱۳۷-۱۸۹-۲۰۹

تفریق: ۳۱

تلمیح: ۱۱۲-۲۰۵-۲۲۱

توریه: ۲۷۹

جمع با تفریق: ۸۱

جناس: ۲۰-۲۲-۲۸-۲۹-۳۰-۳۱-۳۴-۳۶-۳۷-۳۸-۳۹-۴۱-۴۲-۴۳-۴۴-۴۵-۴۶-۴۷-۴۸-۴۹-۵۰-
۵۱-۵۴-۵۸-۶۰-۶۳-۶۴-۷۱-۹۹...

ردالعجز علی الصدر: ۴۲-۴۳-۴۶-۴۸-۵۱-۵۳-۵۴-۵۸-۶۳-۶۴-۷۶-۷۸-۸۲-۸۴-۹۷-۱۰۱-۱۰۵-
۱۱۷-۱۲۱-۱۴۰-۱۴۵-۱۴۸-۱۵۷-۱۶۱-۱۷۱...

سجع: ۸۲-۸۷

سهولت یا انسجام: ۳۳-۸۰

طباق: ۲۳-۲۴-۲۶-۲۹-۳۲-۳۶-۳۷-۴۲-۴۷-۴۹-۵۶-۶۰-۶۳-۶۶-۶۷-۶۹-۷۱-۷۴-۷۷-۷۸-۷۹-
۸۰-۸۹-۹۹-۱۰۴-۱۱۳-۱۱۴-۱۲۳-۱۲۴-۱۳۰-۱۳۷-۱۳۹...

قصر: ۲۲-۲۴-۴۳-۵۳-۶۸-۷۲-۹۸-۱۱۲-۲۱۰-۲۲۴-۲۳۷-۲۴۰-۲۵۲-۲۵۵-۲۶۵-۲۷۳

کنایه: ۲۴-۳۸-۳۹-۴۵-۵۱-۷۲-۷۳-۷۶-۸۳-۹۴-۱۰۱-۱۱۵-۱۱۶-۱۱۹-۱۲۳-۱۲۳-۱۳۳-۱۳۵-۱۳۶-
۱۴۱-۱۴۴-۱۵۴-۱۵۶-۱۶۴-۱۷۱-۲۱۶-۲۳۳-۲۳۵-۲۵۱-۲۶۶

لزوم مالا یلزم: ۲۳-۲۴-۲۶-۳۶-۶۶-۱۸۴-۱۹۹

لف ونشر: ۴۹-۷۶-۱۱۴-۱۱۹-۱۲۴-۱۳۲-۲۲۷-۲۴۶

مبالغه: ۵۸-۶۵-۷۶-۱۸۰-۲۱۹-۲۷۳

مجاز: ۳۹-۴۲-۴۶-۴۸-۵۲-۵۴-۶۵-۶۷-۷۳-۸۶-۹۶-۹۷-۱۰۵-۱۰۷-۱۱۸-۱۱۹-۱۲۴-۱۲۵-۱۴۱-
۱۵۰-۱۵۸-۱۷۱-۱۷۵-۲۱۴-۲۲۴-۲۳۵-۲۴۲...

مراعات نظیر: ۲۷-۲۸-۲۹-۳۰-۳۱-۳۲-۳۷-۳۸-۴۰-۴۳-۴۷-۵۱-۵۷-۵۹-۶۲-۶۱-۶۶-۶۷-۶۹-۷۱-
۷۲-۷۳-۷۶-۷۷-۹۹...

مشاکله: ۳۹

مقابله: ۵۶-۶۴-۷۸-۱۲۴-۱۷۹-۱۸۹-۲۱۹-۲۳۴-۲۳۸-۲۶۵-۲۸۶

موازنه: ۸۹-۱۰۲-۱۰۹-۱۳۹-۱۶۰-۱۶۲-۱۶۳-۱۷۹-۲۰۳-۲۱۴-۲۱۷

نداء مجازی: ۹۵-۱۲۲-۱۲۴-۱۴۸-۲۵۳-۲۴۱

نهی مجازی: ۵۶-۲۸۳

فهرست منابع ومراجع:

- ١- آباء، مرضيه، حسيه سرايي در ادب عربي از آغاز تا عصر حاضر، مشهد، انتشارات دانشگاه فردوسي مشهد، ١٣٨٥هـ ش
- ٢- آل عجم، محمد بن يحيى بن فرح، صورة سيف الدوله فى الشعر ابى فراس الحمدانى، بحث تكميلى لنييل درجة الماجستير فى الادب والنقد، المملكة العربية السعودية، ١٤٢٩هـ ق
- ٣- ابن اثير، عز الدين، الكامل فى التاريخ، بيروت، دارالصادر، ١٩٦٥م
- ٤- ابن خلدون، عبدالرحمن، تاريخ ابن خلدون، ترجمه عبدالمجد آيتى، موسسه مطالعات و تحقيقات فرهنگى، چاپ اول، ١٣٦٣هـ ش
- ٥- ابن خلكان، وفيات الاعيان و ابناء الزمان، تحقيق إحسان عباس، بيروت، دارالثقافة، لاتا
- ٦- ابن منظور، العلامة، لسان العرب المحيط، بيروت، دارالجيل، ١٤٠٨هـ ق-١٩٨٨م
- ٧- ابن هشام الانصارى، جمال الدين، اوضح المسالك الى الفية ابن مالك، تحقيق هادى حسن حمودى، بيروت، دارالكتاب العربى، ط ١، ١٤١٢هـ ق-١٩٩١م
- ٨- ابن هشام الانصارى، جمال الدين، معنى اللبيب عن كتب الاعراب، قم، انتشارات كتابخانه آية الله العظمى مرعشى نجفى، ١٤٠٤هـ ق
- ٩- ابوسعيد، احمد، فرهنگ تفصيلى اصطلاحات و تعبيرات عربى، ترجمه عباس اقبالى و سيد رضا مير احمدى، تهران، عياران، ١٣٨٥هـ ش
- ١٠- الأمين، السيد حسن، اعيان الشيعة، تحقيق حسن الامين، بيروت، دارالتعارف للمطبوعات، ١٩٨٦
- ١١- البستاني، بطرس، ادباء العرب فى الأعصر العباسية، دارالجيل، ١٩٧٩م
- ١٢- البستاني، فؤاد افرام، المجانى الحديثة عن مجانى الأب شيخو، ج ٣، بيروت، دارالمشرق، ١٩٨٦م
- ١٣- التفتازانى الهروى، سعد الدين مسعود، المطول فى تلخيص المفتاح، قم، مكتبة آية الله العظمى المرعشى النجفى، ١٤٠٧هـ ق
- ١٤- التفتازانى، سعد الدين، مختصر المعانى، بيروت، مؤسسة التاريخ العربى، ١٤٢٤هـ ق-٢٠٠٤م
- ١٥- التنوخى، ابوعلی المحسن بن على، نشوار المحاضرة و تاريخ المذاكرة، بيروت، دارالصادر، ١٩٧١م
- ١٦- ثعالبي، عبدالملك، يتيمة الدهرفى محاسن اهل العصر، قاهره، ادبيات عرب، ١٩٥٦م
- ١٧- الجارم، على و امين، مصطفى، البلاغة الواضحة، تهران، الهام، چاپ دوم، ١٣٨١هـ ش
- ١٨- الجوهرى، اسماعيل بن حماد، الصحاح، تحقيق: احمد عبد الغفور غفار، بيروت، دارالعلم للملايين، ط ١، ١٣٧٦هـ ق-١٩٥٦م
- ١٩- حسن، عباس، النحو الوافى، ج ٤، قاهرة، دارالمعارف، ١٩٦٦م

- ۲۰- حسینی، محمد، مختارات من روائع الادب العربي، تهران، سمت، ۱۳۸۱هـ ش
- ۲۱- الحموی، معجم البلدان، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۳۹۹هـ ق- ۱۹۷۹م
- ۲۲- الخطیب، القزوینی، الايضاح فی علوم البلاغة، دارالکتب العلمیة، ط ۱، ۱۴۰۵هـ ق- ۱۹۸۵م
- ۲۳- الدویهی، خلیل، دیوان ابی فراس الحمدانی، دارالکتب العربیة، ط ۲، ۱۴۱۴هـ ق- ۱۹۹۴م
- ۲۴- الزبیری، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت، دارمکتبة الحیاة، ۱۳۰۶هـ ق
- ۲۵- الزرکلی، خیرالدین، الأعلام، بیروت، دارالعلم للملایین، ط ۱۰، ۱۹۹۲م
- ۲۶- سامر، فیصل، دولت حمدانیان، ترجمه ی علیرضا ذکاوتی، قم، پژوهشکده ی حوزه ودانشگاه، ۱۳۸۰
- ۲۷- سیوطی، جلال الدین، بهجة المرضیه علی الفیة ابن مالک، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۷هـ ق، ۱۳۶۷هـ ش
- ۲۸- شرف الدین، خلیل، الموسوعة الادبیة المیسرة، بیروت، دارالمکتبة الهلال، ۱۹۸۷م
- ۲۹- ضیف، شوقی، الفن ومذاهبه فی الشعر العربی، بیروت، مکتبة الاندلس، ۱۹۵۶م
- ۳۰- طباطبائی، محمد رضا، صرف سادہ، انتشارات دارالعلم، ۱۳۸۸
- ۳۱- طبری، محمد بن جریر، تاریخ طبری، تصحیح: محمد روشن، تهران، سروش، ۱۳۷۴هـ ش
- ۳۲- ظفری، ولی الله، حبسیه سرایی در ادب فارسی از آغاز عر فارسی تا پایان زندیه ، انتشارات دانشگاه امیر کبیر، تهران، ۱۳۶۴
- ۳۳- عباچی، أباذر، علوم البلاغة فی البدیع والعروض والقافیة، تهران، سمت، ۱۳۷۷هـ ش
- ۳۴- عبدالحمید، محی الدین، شرح ابن عقیل، تهران، لقاء، ۱۴۲۷هـ
- ۳۵- عبدالحمید، محمد محی الدین ؛ السبکی، محمد عبد اللطیف، المختار من صحاح اللغة، بیروت، دارالسرور، لا تا
- ۳۶- العبیدی، محمد بن عبد الرحمن بن عبد المجید، التذکرة السعدیة، بیروت، دارالکتب العلمیة، ط ۱، ۱۴۲۲هـ ق- ۲۰۰۱م
- ۳۷- الفاخوری، حنا، الجامع فی تاریخ الادب العربی، بیروت، دارالجلیل، ط ۲، ۱۹۹۵م
- ۳۸- فتحی احمد کتانه، نهیل، دراسة اسلوبیة فی شعر ابی فراس الحمدانی، بحث لنیل درجة الماجستير، عراق، ۲۰۰۰م
- ۳۹- فرحات، یوسف شکری، دیوان ابوفراس الحمدانی، بیروت، دارالجلیل، ۱۴۱۳هـ- ۱۹۹۳م
- ۴۰- فقیهی، حسین، ادبیات عربی در متون ادب فارسی تا قرن هفتم، تهران، انتشارات دانشگاه الزهراء، چاپ اول، ۱۳۸۱هـ

٤١- الفيروز آبادى، محى الدين محمد بن يعقوب، قاموس المحيط، بيروت، دراحياء التراث العربى، ط ١،
١٤١٢هـ ق- ١٩٩١م

٤٢- القزوينى، الخطيب، الايضاح فى علوم البلاغة، دارالكتب العلمية، بيروت-لبنان، ط ١، ١٤٠٥-١٩٨٥م

٤٣- مروّة، محمد رضا، ابوفراس الحمدانى الشاعر الامير، بيروت، دارالكتب العلمية، ط ١، ١٤١١هـ ق، ١٩٩٠م

٤٤- مصطفى، ابراهيم و همكاران، المعجم الوسيط، استامبول، مكتبة الإسلامية، ١٩٨٩م

٤٥- مطلوب، احمد، معجم المصطلحات البلاغية وتطورها، ج ١، الدار العربية للموسوعات، ١٤٢٧-٢٠٠٦م

٤٦- معروف، نايف؛ الاسعد، عمر، علم العروض التطبيقي، بيروت، دارالنفائس، ط ١، ١٤٠٧هـ ق-١٩٨٧م

٤٧- موسوى بجنوردى، كاظم، دايرة المعارف الاسلامى، تهران، وزارت فرهنگ وارشاد اسلامى، چاپ اول،

١٣٧٧

٤٨- نوريان، مهدي، ديوان مسعود سعد، اصفهان، انتشارات كمال، چاپ اول، ١٣٦٤هـ ش

٤٩- الهاشمى، احمد، جواهر البلاغة، بيروت، دارالكتب العلمية، ط ١، ١٤١٨هـ ق-١٩٩٨م

٥٠- يموت، غازى، بحور الشعر العربى، لبنان، دارالفكر، ط ٢، ١٩٩٢م

- ۱- گرچه پیوسته شعر گویم من ۶۲
- ۲- نه طمع کرده ام زکیسه ی کس ۶۲
- ۳- شد آشنا هرآنکه مرا بود دوستدار ۷۰
- ۴- یاران گزیده داشتم روزی ۷۰
- ۵- چون من دستگه داشتم هیچ وقت ۷۳
- ۶- تیغ تیز ترم خاطر یست در مدحت ۷۷
- ۷- شاید که بی گنه نکند باطم ملک ۷۸
- ۸- تاکی خورم به تلخی و تاکی کشم برنج ۹۹
- ۹- بینم همی شماتت بدخواهان ۹۹
- ۱۰- زرنج و غم نبود هیچ ترسی و پاک ولی ۹۹
- ۱۱- حمله چه کنم که کند شمشیرم ۲۰۴
- ۱۲- حرّی که من از عنایت رأیش ۲۱۱
- ۱۳- رادی که من از تواتر برّش ۲۱۱
- ۱۴- ای آنکه همیشه هرکجا هستم ۲۱۱
- ۱۵- بیجرم نگر که چون در افتادم ۲۱۱
- ۱۶- از محنت باز خرم را یکره ۲۱۰

فهرست بحرهای عروضی:

بسیط: ۵۷-۱۳۲-۱۳۵-۱۸۲-۱۸۶-۲۴۱-۲۴۷

خفیف: ۱۳۸-۱۷۸-۲۳۷

رجز: ۱۲۵

سریع: ۹۴-۱۲۵-۱۴۸-۱۵۳-۱۵۷-۱۹۰-۲۴۰

طویل: ۶۲-۶۶-۹۳-۹۶-۱۱۱-۱۱۵-۱۲۱-۱۲۲-۱۳۳-۱۴۴-۱۴۵-۱۵۱-۱۵۵-۱۵۶

۱۹۴-۱۹۵-۲۰۰-۲۱۳-۲۲۳-۲۲۵-۲۳۲-۲۳۵-۲۴۴-۲۴۵-۲۴۹

کامل: ۲۶-۱۳۲-۱۷۵-۱۹۲-۲۴۶

مقارب: ۲۰-۳۴-۵۳-۵۹-۸۱-۱۲۹-۱۵۲

مجزوء رجز: ۱۹

مجزوء رمل: ۲۳-۸۸-۱۸۵-۲۴۶

مجزوء سریع: ۱۵۸

مجزوء کامل: ۶۱-۸۰-۱۴۳-۱۴۶-۱۹۱-۱۹۹-۲۲۷-۲۳۷-۲۳۹

مخلع بسیط: ۲۴

وافر: ۳۵-۵۲-۸۹-۱۱۴-۱۲۴-۱۴۹-۱۵۹-۱۶۹-۱۷۶-۱۷۷-۱۷۹-۱۸۰-۱۸۱-۱۸۴-۲۳۹

هزج: ۱۲۰-۲۲۷

مقدمه:

آنچه که در این رساله می آید در دوفصل است که در فصل اول علاوه بر مراحل زندگی ابوفراس ، اسارتها و ویژگیهای شعری وی به طور خلاصه به شرایط عصر شاعر ودولت حمدانیان نیز پرداخته شده وفصل دوم شرح بخش اول تا قسمتی از قافیه ی راء از دیوان ابوفراس را شامل می شود.

موضوع از آن جهت دارای اهمیت است که تاکنون در مورد دیوان وجزییات زندگی وی به این شکل کاری صورت نگرفته هرچند مشابه آن در مقیاس بسیار محدودتر وجود دارد. وبابرسی کتابهای نقدی درمی یابیم که ابوفراس از لحاظ مطالعه وتحقیق به آن جایگاه شعری که شایسته مقامش باشد دست نیافته وقصائد وی از لحاظ صدق عاطفه و توصیف شرایط زندگی ، جنگها وقهرمانی های وی مورد اهمیت است.

یکی ازبزرگترین مشکلات پیش روی ما ، گستردگی موضوع پایان نامه وتعداد زیاد ابیات بود که زمان بسیاری رامی طلبید.

مبنای کار ما در این نوشتار کتاب دیوان ابوفراس حمدانی با شرح یوسف شکری فرحات بود ودر کنارآن شرح دیگر هم از خلیل دویهی مورد مقایسه وبررسی قرار گرفت. که در شرح دویهی، تعداد ابیات بیشتر ویا برخی از اعرابها ولغات متفاوت بود. ازآنجا که مبنای کار ما براساس پیشنهاد استاد راهنما، شرح یوسف شکری فرحات بود از شیوه ی وی پیروی شد.

هر قصیده با ذکر نام قصیده وشماره ای برای آن مشخص شد وتوضیحات مربوط به هر قصیده از بحر وعلت سرودن در آغاز قصیده ذکر شد.

در ترجمه وشرح، ابتدا به ذکر معانی لغات دشوار وکلیدی از چند کتاب لغت چون لسان العرب، معجم الوسیط، تاج العروس، صحاح، مختارالصحاح، قاموس المحيط استفاده شد که با علامت اختصاری «ل.ع ، م.و ، ت.ع ، صح ، م.ص ، ق.م» نگاشته شد بعد به ترجمه ی سلیس بیت-درحدتوان- پرداخته شد ودر ادامه به نکات بلاغی وصرفی ونحوی تا حد لازم اشاره شد ودر آن سعی شده تا اولین اشاره بلاغی، صرفی ونحوی، عروضی با ذکر آدرس مطلب از کتاب مربوط همراه شود. در انتها نتیجه ای ازاین نوشتار گرفته ونیز به ذکر فهرست منابع ومراجع، فهرست مطالب، فهرست نکات بلاغی وعروضی و... اقدام شد.

در پایان بر خود واجب می دانم از زحمات کلیه اساتیدی که همواره هدایت گر حقیر در طول زمان

تحصیل بوده اند، به ویژه استاد راهنما و مشاور خود که زحمت بررسی و اشکال گیری رساله و ارشاد اینجانب را برعهده داشتند کمال تشکر را داشته و برایشان آرزوی سعادت و سربلندی نمایم.

حمدانیان:

«حمدانیان دولتی شیعی مذهب بودند که از سال ۲۹۲ هـ ق تا سال ۳۹۳ هـ ق (اواخر قرن سوم تا اواخر قرن چهارم) ابتدا در موصل و سپس در حلب حکومت داشتند، این حکومت شیعی در حقیقت در بخشی از حکومت عباسی و در دوران ضعف این حکومت شکل گرفت. حمدانیان که نسبتشان به ربیعہ پسر معدبن عدنان می‌رسد، در جزیره العرب ساکن بودند. در سال ۲۹۲ هـ مکتفی (خلیفه عباسی) منشور امارت موصل و اطراف آن را به ابوالهیجاء عبدالله بن حمدان بن حمدون التغلبی داد.»^۱

«وی پس از استقرار در استان موصل (سال ۲۹۲ هـ) برای دفاع از منطقه تحت امر خود مجبور شد با اکراد یزیدی به جنگ بپردازد، او پس از پیروزی بر آنها منطقه موصل را به یکی از فرزندانش به نام حسن (ناصرالدوله) سپرد، حسن در موصل و برادرش در حلب حکومت تشکیل دادند.»^۲ در خصوص اهمیت این دولت در کتاب "دولت حمدانیان" آمده است: «اهمیت این دولت تنها در این نهفته نیست که یکی از چندین دولت کوچک است که در دوران ضعف قدرت مرکزی و تباہ شدن هیبت عباسیان ظاهر شد و نه فقط از این لحاظ که دولت حمدانی مرکز مهمی از مراکز پرتو افشانی فرهنگی و جاذبه فکری در آن دوره درخشان تمدنی از دولت اسلامی است، بلکه از آن جهت است که دولت حمدانی از محدود دولت‌های اسلامی مستقل و کوچکی است که به حساب خلافت عباسی برپا شد و سد استواری در برابر یورش بیزانس (روم شرقی) که بیت المقدس را هدف قرار داده بود تبدیل شد!»^۳

«ناصرالدوله حمدانی پس از به قدرت رسیدن به گسترش نفوذ خود در جزیره پرداخت و قصد اعلان استقلال داشت، اما نتوانست همه عناصر استقلال و استقرار دولتش را فراهم سازد. زندگی او رشته‌ای از مبارزات مستمر با معزالدوله دیلمی بود که به بخشی از این مبارزات و درگیریها اشاره می‌کنیم»^۴

«اختلاف بین حمدانیان و آل بویه در واقع پس از استقرار آل بویه (و تسلط آنها بر خلافت عباسی) آغاز شد، معزالدوله دیلمی احساس کرد ناصرالدوله می‌خواهد در جزیره، اعلان استقلال کند، لذا لشکری به سمت موصل گسیل داشت، جنگ میان معزالدوله و ناصرالدوله در عکبری نزدیک سامرا در گرفت.»^۵

«ناصرالدوله عدم حضور دشمن را در پایتخت (بغداد) غنیمت شمرد و برادرش جابر را برای تصرف آنجا روانه کرد، جابر با کمک ابوجعفر بن شیرزاد وارد بغداد شدند و به نام ناصرالدوله در بغداد حکومت برقرار کردند، خود

۱. ابن خلدون، عبدالرحمن: تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۵۵۳

۲. همان، ص ۶۰۱

۳. سامر، فیصل: دولت حمدانیان، ص ۱۱

۴. ابن اثیر، عز الدین: الکامل، ج ۸، ص ۴۵۳

۵. همان